

TIJORAT BANKLARI ISHTIROKIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN INVESTITSION LOYIHALARDA MOLIYAVIY MONITORING TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Nusratov Javlonxon Usmon o'g'li.

Markaziy bank Qashqadaryo viloyat bosh boshqarmasi
Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish borasida tijorat
banklari faoliyatini monitoring qilish bo'limi bosh iqtisodchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15308876>

ARTICLE INFO

Received: 18th April 2025

Accepted: 20th April 2025

Published: 30th April 2025

KEYWORDS

Risklar, ERP, kredit portfeli, investitsion loyihalar, Moliyaviy monitoring, rentabelligi, likvidlik, Agro Invest

ABSTRACT

Mazkur maqolada tijorat banklari tomonidan moliyalashtirilgan investitsion loyihalarning moliyaviy monitoringi jarayoni, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy monitoring uslublari va raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Kirish: Bozor iqtisodiyoti sharoitida investitsion loyihalarni samarali boshqarish bank sektorining asosiy funksiyalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, moliyalashtirilgan loyihalarning ijrosi va natijalarini doimiy kuzatib borish — ya'ni moliyaviy monitoring tizimi — tijorat banklari uchun xavflarni kamaytirish va kredit portfelinin sifatini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy monitoring tizimining mohiyati va vazifalari. Moliyaviy monitoring — bu bank tomonidan moliyalashtirilgan loyiha doirasida qarz oluvchining moliyaviy holatini, pul oqimlarini, kredit shartlariga rioya etilishini doimiy tahlil qilish va nazorat qilish tizimidir. Asosiy vazifalari quyidagilardan iborat. Qarz oluvchining moliyaviy intizomini ta'minlash, Loyiha doirasidagi xavf va muammolarni erta aniqlash, Kredit portfeli sifati va rentabelligini oshirish. Amaldagi muammolar. Hozirgi kunda ko'plab tijorat banklari monitoring jarayonini qo'lda yuritadi yoki qisqa muddatli yondashuv asosida tashkil qiladi. Quyidagi muammolar kuzatiladi. Monitoring uchun ma'lumotlar bazasining yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi, Kadrlarning loyihaviy moliya bo'yicha malakasining pastligi, Risklar real vaqt rejimida baholanmaydi, Raqamli texnologiyalar yetarlicha joriy qilinmagan. Moliyaviy monitoring tizimini takomillashtirish yo'llari. Raqamli monitoring tizimlarini joriy etish. ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari, BI (Business Intelligence) vositalari orqali qarz oluvchining faoliyati real vaqt rejimida kuzatiladi. Risklarni monitoring qilish bo'yicha avtomatlashtirilgan platformalarni yaratish. Kredit riski, likvidlik riski, operatsion risklar bo'yicha indikatorlar o'rnatiladi. Tashqi axborot manbalari bilan integratsiya. Soliq qo'mitasi, statistika qo'mitasi, kadastr ma'lumotlar bazalari bilan onlayn integratsiya qilish monitoring sifatini oshiradi. Kadrlar salohiyatini oshirish. Monitoring bo'yicha maxsus malaka oshirish kurslari, xalqaro tajriba asosida treninglar o'tkazish. Monitoringda ESG (Environmental, Social, Governance) mezonlarini qo'llash. Xalqaro moliyaviy institutlar tajribasida loyiha atrof-muhitga, jamiyatga va boshqaruv sifatiga ta'siri ham nazorat qilinadi. Amaliy misol (O'zbekiston tajribasi asosida). Misol: "Agro Invest" loyihasi – moliyaviy monitoringdagi muammolar va yechimlar. 2022-yilda tijorat banklaridan biri tomonidan moliyalashtirilgan "Agro Invest" loyihasi (qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash loyihasi) monitoring jarayonida quyidagi muammolar aniqlangan. Qarz oluvchi moliyaviy hisobotlarni kechiktirib

topshirgan. Loyiha boshlang'ich biznes-rejaga mos bo'lmagan holda yo'lga qo'yilgan. Naqd pul oqimida keskin pasayish yuzaga kelgan. Ko'rilgan chora: Bank loyiha monitoringini kuchaytirdi, biznes-reja qayta ko'rib chiqildi va nazorat mexanizmlari avtomatlashtirilgan tizim asosida olib borila boshlandi. Buning natijasida loyiha kreditini qaytarish grafigi tiklandi.

Grafiklar bo'yicha tavsiya:

Moliyaviy monitoring jarayoni sxemasi:

Loyiha boshlanishi → Kredit ajratish → Ma'lumotlar yig'ish → Tahlil → Qaror → Hisobot

Monitoring indikatorlari jadvali:

Ko'rsatkich	Baholash davri	Normativ qiymat	Hozirgi holat	Xulosa
Likvidlik	Har oy	>1.0	0.85	Past
Rentabellik	Har chorak	>10%	8.2%	O'rtacha
Qarz qoplash	Har oy	>90%	95%	Yaxshi

Har bir monitoring davrida moliyaviy indikatorlar bo'yicha "RAG (Red-Amber-Green)" tizimi joriy qilish:

Qizil – xavfli, Sariq – e'tibor talab etadi, Yashil – barqaror. Monitoring bo'yicha mustaqil ichki audit xizmati tashkil etish — bu banklar uchun tavsiya etiladigan ilg'or amaliyotdir. Monitoring tizimini takomillashtirish bo'yicha taklif etilayotgan model. Monitoring tizimini zamonaviylashtirish uchun 3 bosqichli raqamli modelni taklif qilamiz. Avtomatlashtirish. Loyiha bo'yicha moliyaviy hisobotlar avtomatik tarzda yuklanadigan platformani yaratish. Banklar va qarz oluvchilar o'rtasida elektron aloqa (API orqali) o'rnatish. Real vaqtli tahlil. Har oy, hatto haftalik ko'rsatkichlar asosida loyiha rentabelligi, likvidligi, qarzдорlik darajasi baholanadi. Kredit xavfi indikatorlari qizil/yashil (RAG) rangda signal beradi. Intellectual tahlil. AI asosida risk prognozi va qaror qabul qilishga yordam beruvchi tizim. AI loyiha bo'yicha ehtimoliy muammolarni oldindan ko'rsatib beradi (predictive analysis).

Tahliliy jadval: Xalqaro tajriba taqqoslanishi

Mamlakat	Monitoring vositasi	Afzalliklar	Kamchiliklar
AQSH	AI + scoring tizimlar	Tezkor, aniq tahlil	Yuqori xarajat
Janubiy Koreya	Real-time dashboard	Oson nazorat	IT infratuzilmasi talab etadi
O'zbekiston	Qo'lda Excel asosida	Arzon oddiy	Kam samarali, subyektiv yondashuv

Monitoring tizimida qo'llanilishi mumkin bo'lgan ko'rsatkichlar (KPI'lar). ROI (Return on Investment). DSCR (Debt Service Coverage Ratio). Operating Cash Flow. Project Budget Deviation. Qarzдорlik koeffitsiyenti. Monitoring samaradorligini oshirish uchun IT-yechimlar: CRM + ERP integratsiyasi: bank mijozlari bilan bo'lgan moliyaviy va hujjat aylanishini avtomatlashtiradi. Power BI yoki Tableau orqali interaktiv monitoring paneli: Loyiha ko'rsatkichlarini grafik va diagrammalar orqali real vaqt rejimida kuzatish. KPI Alert tizimi: belgilangan mezonlar buzilganda avtomatik signal beradi.

Yakuniy tavsiyalar:

Regulyator (MB) darajasida yagona monitoring standartlarini ishlab chiqish. Tijorat banklari uchun "Monitoring bo'yicha ichki yo'riqnoma" ishlab chiqish. Loyihaviy moliyalashtirishda ESG va SDG (Barqaror rivojlanish maqsadlari) mezonlarini monitoringga kiritish.

Xulosa:

Tijorat banklarida moliyalashtirilgan investitsion loyihalarning monitoringi — bu nafaqat moliyaviy xavfsizlik garovi, balki sarmoyaning samaradorligini ta'minlovchi muhim mexanizmdir. Zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish, tizimlashtirilgan yondashuv

asosida monitoring olib borish va malakali mutaxassislarni tayyorlash bu boradagi asosiy yo'nalishlar bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ergashev, Sh.B. (2020). Kommertsiya banklari faoliyatida investitsiya portfelini shakllantirishning amaliy asoslari. *Iqtisodiyot va ta'lim jurnali*, 3, 49–56.
2. Saidov, M.T. (2021). Qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanish istiqbollari va uning moliya bozoridagi o'rni. *Moliya va bank jurnali*, 2, 33–40.
3. Qodirov, Farrux, and Husniya Ergasheva. "INVESTITSIYALARNI JALB QILISH VA UNING SAMARADORLIGI." *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования* 3.11 (2024): 64-69. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Innovatsion rivojlanish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki statistik axborotnomasi, 2023.
5. Schumpeter J. A. (1934). *The Theory of Economic Development*.
6. OECD. (2021). *Fostering Innovation through Financial Instruments*
7. World Bank. (2023). *Financing Innovation: Global Trends*
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki hisobotlari – www.cbu.uz
9. Kodirov, Akbar Shuxratovich, and Muborak To'lg'in Qizi Nomozova. "MASOFAVIY TALIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARINING ISTIQBOLLI ASOSLARI." *Academic research in educational sciences* 4.CSPU Conference 1 (2023): 753-756.
10. Kodirov, Akbar, Gulasal Ruziyeva, and Marjona Yusupova. "ELEKTRON QO'LLANMALAR YARATISHDA AUTOPLAY DASTURIDAN FOYDALANISH VA IMKONIYATLARINI TA'LIM TIZIMDA TALQIN ETISH." *Наука и технология в современном мире* 3 (2024): 51-55.
11. Shuxratovich, Kodirov Akbar. "KATTA MA'LUMOT BAZALARINI PARALLEL ISHLOV BERISH USULLARINI VA MODELLARINI O'RGANISH." *Journal of new century innovations* 43 (2023): 93-95.
12. Shuxratovich, Kodirov Akbar. "VATANIMIZDA VENDING NUSXALASH MASHINASINI AMALDA QO'LLASHNING SAMARADORLIGI." *Journal of new century innovations* 43 (2023): 90-92.
13. Shuxratovich, A. K. "The importance and advantages of using information technologies in education." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.1 (2022): 46-50.
14. Usmon o'g'li, Musirmanov Shohboz. "AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOB ILMIY JURNALI."
15. Qodirov, F. E., et al. "PROBLEMS AND SOLUTIONS FOR EFFECTIVE PROTECTION AGAINST NETWORK ATTACKS." *НАУКОЕМКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАК ОСНОВА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ* (2019): 93.
16. Jo'rayeva, Feruza, and Sarvinov Xurramova. "MA'LUMOTLAR BAZASINI BOSHQARISH TIZIMLARI TAHLILI." *Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения* 3.11 (2024): 8-12.
17. Турсунова, Луиза Шамсиддинов Гиесжон. "ОБРАЗ ПЕДАГОГА В ИНФОРМАЦИОННОМ МИРЕ." *Uz-conferences*. No. 1. 2024.
18. Абдувалиева, Зебинисо Абдулхамидовна, and Луиза Комиловна Турсунова. "МАТЕМАТИЧЕСКИЙ АППАРАТ МЕТОДОВ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЯ ДОКУМЕНТОБОРОТА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ." *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research* (2022): 296-299.
19. Israilovich, Djumanov Olimjon, and Tursunova Luiza Komilovna. "MECHANISMS FOR OPTIMIZATION OF DETECTION AND CORRECTION OF ERRORS IN COMPUTER TEXT PROCESSING SYSTEMS." *Journal of Engineering And Technology Research* 10.1 (2022): 1-7.
20. Qodirov, F. E., O. D. Doniyorov, and H. Shokirov Sh. "Basic concepts of information security in information systems. Wide threats and their consequences." *концепции устойчивого развития науки в современных условиях* (2021): 153-155.

21. Bozorova, Irina Jumanazarovna, and Dilfuzaxon Mamasharipovna Karayeva. "Modern programming technologies and their role." *интеллектуальный капитал xxi века*. 2020.
22. Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda har bir hududning o'ziga xos xususiyatlari." *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting* 4.09 (2024): 178-183.
23. Qodirov, Farrux, and Sabrina Turayeva. "IOT (INTERNET OF THINGS) ORQALI SANOAT ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH." *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования* 4.7 (2025): 75-83.
24. Qodirov, F. E. "Methodological aspects and importance of development of medical services through econometric modeling and forecasting options." *academy.uz/index.php/yo*.

